

PAVENKA — DJEVOJAČKA VEČER I PLETENJE SVADBENOG VIJENCA

NEVENA ŠKRBIĆ

Etnografski muzej Istre
52000 Pazin
Trg istarskog razvoda 1

UDK: 392.51(497.5-3 Lika)

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 08. 06. 1999.
Prihvaćeno: 26. 07. 1999.

Polazište za istraživanje ove teme istaknuto je mjesto koje biljka pavenka ima u svadbenim običajima Like i njezino korištenje za pletenje mladnog svadbene vijenca. Autorica u članku analizira izgled i pripremu mladnog svadbene vijenca od pavenke, njegovu simboliku, značenje naziva pavenka i vinac, kao i ostale svadbene ukrase od pavenke. Posebno se osvrće na običaje i sudionike na djevojačkoj večeri te izdvaja pojedine zanimljive elemente običaja i vjerovanja vezana uz svadbeni vijenac. U završnom dijelu članka ukazuje na promjene osnovnog obrasca djevojačke večeri kao i na postupne promjene svadbenih ukrasa te na ulogu pavenke u svadbenim običajima danas. Prema brojnim pokazateljima običaj djevojačke večeri i pletnja svadbene vijenca od zimzelenog bilja ostatak je starog slavenskog običaja, čiji su se elementi od svih hrvatskih krajeva najbolje sačuvali u Lici.

Ključne riječi: svadbeni običaji / svadbeni vijenac - pavenka / Lika

UVOD

Polazište za istraživanje ove teme je istaknuto mjesto koje je biljka pavenka imala u svadbenim običajima širom Like i njezino korištenje za pletenje mladnog svadbene vijenca. Temelji se na studentskom istraživanju u Gackoj dolini, rukopisnim izvorima i objavljenoj građi. Korišteni podaci za Pazarišta dobiveni su iz radne verzije građe koju su studenti etnologije prikupili 1996. godine. Zbog velike važnosti koju biljka pavenka i pletenje mladnog svadbene vijenca imaju u ličkim svadbenim običajima, podataka o tom običaju ima u gotovo svim korištenim izvorima, a opisi su uglavnom detaljniji od opisa većine ostalih svadbenih elemenata. Iznimku čini Bogišićev *Zbornik*, u kojem se, začudo, pletenje mladnog vijenca u Lici ni ne spominje, premda je uvršteno *pjevanje vinčaca* iz Novog te *pjevanje vijenaca* iz Gradiške i Brodske pukovnije, gdje podataka o mladnom vijencu i popratnim običajima ima ipak manje negoli u Lici. Podataka o pavenci nema ni u rukopisnoj građi iz Lovinca i okolice, Instituta za etnologiju i folkloristiku, premda se u kazivanju naslućuju tragovi nekadašnjeg običaja: *Dok nije bilo šlaera, mlada je nosila u kosi cviče* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 271). Običaji vezani uz pavenku ne spominju se ni u novijoj građi iz Lovinca (Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). Vjerojatno je razlog tome taj što se ovaj običaj u Lovincu već dugo ne održava, ali se daje naslutiti da je u prošlosti postojao.

Ni u rukopisu iz Donjeg Lapca i okolice nema podataka o pavenci. I u ovom slučaju postoje tragovi održavanja običaja u prošlosti - momkovi svatovi dolaze u mladinu kuću večer uoči vjenčanja (Bonifačić Rožin, IEF rkp 327). Ostala korištena građa Instituta za etnologiju i folkloristiku sadrži mnoštvo korisnih podataka o pavenci. Jedinu su poteškoću predstavljala pojedina izvorna kazivanja. Naime, kazivači u govoru ponekad koriste određene lokalne izraze koji nisu posve jasni ili su dvosmisleni. Tako, primjerice, kazivač iz Brinja govori o *krunici*, pri čemu nije jasno je li riječ o mladinom oglavlju ili vijencu za barjak (u građi su zabilježena oba značenja tog izraza) (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).

Vrlo detaljan opis običaja nalazi se u monografiji *Kompolje*. Isti je slučaj i s podacima o pavenci u djelu Mare Hećimović - Seselje, 1985. Vrlo se vrijednim pokazao i članak o pletenju svadbenog vijenca Milovana Gavazzija, na osnovi kojeg je bilo moguće utvrditi stare slavenske elemente ovog običaja u Lici (Gavazzi, 1978).

Iz Upitnice Etnološkog atlasa koristila se tema 24, pitanje br. 121., pod naslovom *Običaji pred samu svadbu, vijenci, svadbeno oglavlje*. Ovi podaci su dosta šturi, ali su ipak pridonijeli utvrđivanju raširenosti običaja po čitavoj Lici. Nerijetko su podaci neprecizni: primjerice, koristi se često naziv *vinac*, a nije precizirano plete li se od pavenke ili neke druge biljke. Ponekad se navodi da u određenom mjestu običaja nije bilo, premda drugi izvori za isto mjesto donose detaljan opis pletenja vijenca. Vjerojatno je uzrok tome previd u istraživanju, pa su stoga pojedini podaci nepouzdati. Takav je slučaj, primjerice u Sv. Roku kod Gračaca (UEA 987; Japunčić, 1998:265-268). Podaci iz Upitnice nerijetko su neodređeni: primjerice, navodi se da se u Blatima kod Ogulina vijenac pleo nekoliko dana prije vjenčanja, ne precizirajući točno o kojem je danu riječ (UEA 1046).

Korišteni su i seminarski radovi studenata etnologije, koji su vrlo različite vrsnoće, ali su se općenito pokazali korisnima u određivanju rasprostranjenosti pojave.

Nerijetko se u građi javlja problem da se opisuju različite varijante oglavlja, a istraživači ih vremenski ne odvajaju. To je pogotovo često u Upitnici Etnološkog atlasa. Stoga je vrlo teško utvrditi kada se običaj mijenjao, te se to može samo pretpostaviti. Iznimka je rad Hećimović-Seselje, u kojem je autorica vrlo sustavno i jasno razlučila pojave na dvije razvojne faze: jednu u razdoblju prije Prvoga svjetskog rata, a drugu u razdoblju između dva svjetska rata. Promjene elemenata ovog običaja nastojale su se uočiti i pri terenskim istraživanjima u Gackoj dolini i Pazarištima.

O nekim pitanjima u dostupnim izvorima nema podataka. Tako, primjerice, osim terenske građe iz Gacke doline i Pazarišta, u korištenim se izvorima uopće ne opisuje način pletenja vijenca. U korištenoj je građi i relativno malo izravnih podataka o simbolici nevinosti koju pavenka nosi, premda se to značenje dađe naslutiti iz konteksta. Čini se da su istraživanja bila usmjerenija na opis samog običaja, pa istraživači nisu obraćali toliku pozornost na značenje pavenke.

Unatoč ovakvim manjim previdima, korišteni izvori pružaju mnoštvo podataka o ovoj temi.

MLADIN SVADBENI VIJENAC OD PAVENKE

Muška pavenka (lat. Vinca Major L. - Apocynaceae) višegodišnja je polugrmolika zimzelena biljka, rasprostranjena najviše po obalnom području Hrvatske. Uglavnom raste po proplancima i rubovima šuma (Gelenčir, 1991:312). U Lici ova biljka ima vrlo istaknutu ulogu: ona je neizostavni element u svadbenim običajima. Od pavenke se u prošlosti plelo, između ostalog, mladino svadbeno oglavlje - njezin vijenac. Pletenje mladnog vijenca od zelenila stari je slavenski običaj, koji se od svih područja Hrvatske u kojima mu ima traga, najdulje i najbolje sačuvao u Lici (Gavazzi, 1978). Pavenka se upotrebljava za pletenje mladnog vijenca u svim krajevima Like, što potvrđuje većina dostupnih izvora.¹

U svim se ovim krajevima Like u prošlosti mladni vijenac uglavnom pleo isključivo od pavenke.² Rjeđe se u vijenac uplitalo i neko drugo bilje. Zabilježeno je takvo miješanje pavenke sa: smiljem u Aleksinici u Pazarištima i u Kopolju, bršljanom u Velikoj Plani u Pazarištima, klasjem žita u Ličkom Petrovom Selu i tisićem u Čovićima (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; UEA 176; Friščić et al., 1999:211).³ Pavenka se kombinira s raznim cvijećem u okolici Gospića: u Žitniku, Čovinima, Brezovom Polju, Jagodnji, kao i u Udbinama te u selima podno Plješevice.⁴ Sudeći prema nevedenim podacima, uplitanje drugog bilja u vijenac od pavenke najzastupljenije je oko Gospića, ali sporadičnih potvrda ima i u drugim krajevima Like.

¹ Radi boljeg zemljopisnog određenja raspoložive građe o pletenju pavenke, navodim kojem većem ličkom naselju pojedina sela gravitiraju. Izrada vijenca od pavenke potvrđena je: u selu Blata kod Ogulina; u selu Saborsko kod Plaškog; u Brinju i obližnjim selima: Lučani, Stajnica i Križkamenica; u Otočcu i okolnim selima: Zapolje, Prozor, Švica, Krasno, Kutarevo, Ličko Lešće, Ramljani, Čovići, Sinac, Kopolje i Lipovlje; u Ličkom Petrovom Selu blizu granice prema Bosni i Hercegovini; u Perušiću i okolnim selima: Ivčević Kosa, Pocrnići, Kaniža, Glavace, Bašići, Malo Polje i Kosinj; u široj okolici Gospića, u selima: Jagodnja, Lički Osik, Muštaluk, Žitnik, Bužim, Brezovo Polje, Smiljan, Čovini, Trnovac, Debelo Brdo, Bačke Oštarije, Šušanj, Vrebac i u Pazarištima; u selima podno Plješevice; u selu Ribnik kod Metka; u Udbinama te u Sv. Roku kod Gračaca (UEA 1046; UEA 1217; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 256; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 281; Friščić et al., 1999:209; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 276; UEA 53; UEA 55; UEA 23; UEA 164; Ivančan, IEF rkp 285; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; UEA 176; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja 1985:156, 166; UEA 325; UEA 25; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 1263; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Delorko, IEF rkp 183; UEA 2055; UEA 1252; Žagar, 1940:161; Rastevčić, 1940:168; UEA 1513; UEA 266; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Japundžić, 1935:197; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Ivančan, IEF rkp 186; Delorko, IEF rkp 183; UEA 481; UEA 1466; Tomljenović, IEF rkp 238; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 788; UEA 1264; Japundžić, 1998:265). U tekstu se ne navodi kojem većem mjestu nabrojena sela gravitiraju.

² Pletenje vijenca od bilja zabilježeno je i u drugim ličkim selima. To su Jezerane - Crnac kod Ogulina, Orovac kod Otočca, Vagan kod Lovinca, Krš kod Kosinja, Tuk kod Korenice, Zrmanja Vrelo i Glogovo kod Gračaca (UEA 175; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; UEA 293; UEA 1368; UEA 1045; UEA 899). Premda nema podataka o tome koja se vrsta bilja koristila (uglavnom se spominje *vijenac od cvijeća*, po uzoru na pitanje iz Uptinice), moguće je da je u pojedinim slučajevima također riječ o pavenci. To se s više sigurnosti može pretpostaviti za Orovac, i radi uporabe pavenke u okolnim selima i radi podudarnosti opisa pletenja vijenca ovdje i u selima u kojima se plete pavenka. Isto je i s podacima za selo Jezerane-Crnac, gdje opis običaja upućuje na pletenje pavenke. Podaci za druga sela previše su neprecizni da bi se moglo prosuditi je li riječ o pavenci ili nekoj drugoj biljci. Ponegdje je naglašeno da je vijenac od druge vrste bilja, a ne od pavenke. Tako se u Trojvrhu kod Jospidola vijenac plete od raznog cvijeća koje se u to doba može ubrati, u Perušiću se, uz vijenac od pavenke, plete i vijenac od *kolopera*, u Čovinima od cvijeća, a u Ličkom Petrovom Selu od tratinčica (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 176).

³ Nije zabilježeno objašnjenje ovog lokalnog naziva. Moguće je da je riječ o tisi.

⁴ Rastevčić, 1940:168; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1252; UEA 1263; UEA 1264; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ.

Mladino oglavlje od pavenke bilo je relativno tanko, spojenih krajeva u obliku vijenca.⁵

U izvorima su podaci o načinu pletenja vijenca od pavenke vrlo oskudni. Jedino najnovija terenska istraživanja u Lici donose podatke o dva načina pletenja svadbenog vijenca: u Gackoj dolini su se grančice pavenke obavijale finim bijelim koncem, dok su se u Pazarištima grančice međusobno prepletale (Friščić et al., 1999:211).

SIMBOLIKA SVADBENOG VIJENCA

Svadbeni vijenac od pavenke bio je mladim najvredniji ukras. Takvo značenje u poimanju Ličana, koje se u tragovima održalo i danas, pavenka najviše duguje svojoj simbolici: ona je simbol mladog djevičanstva. To je značenje naglašeno u okolici Brinja, Otočca, u selima podno Plješivice, u Pazarištima i Čovinima kod Gospića.⁶ Simbolika čistoće koju pavenka nosi ogleđa se u izrazu kojim se upravo na tom području označava ova biljka: *Majke Božje cvijeće/cvijeće*. Taj se naziv često javlja u stihovima pjesama koje su pratile pletenje vijenca:

*Oj pavenko, Majke Božje cvijeće,
blago curi koja tebe meće*

(Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ),

te

*Oj pavenko, Majke Božje trava,
tebe nosi svaka cura prava*

(Friščić et al., 1999:210).

Stav prema mladoj koja ne stupa u brak nevina bio je strog, što je očigledno iz stihova:

*Oj pavenko, Majke Božje cvijeće,
nek je proklet tko te nosit neće*

(Friščić et al., 1999:210; slično i Nožinić, EZ FFZ NR 95),

te

*Oj pavenko, Majke Božje cvijeće,
teško curi koja tebe neće*

(Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; slično i u Pazarištima).

⁵ Jedinствен je podatak za Krasno, prema kojem je vijenac otraga imao produžetak u obliku pletenice, koji se spuštao do struka (UEA 53).

⁶ Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999:209; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:693; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ. U svim je ovim lokalitetima navedeno značenje pavenke vrlo jasno u svijesti ljudi. O toj simbolici u drugim izvorima nema izravnih potvrda, ali se ona naslućuje iz konteksta.

Zbog toga bi ponekad, prema podacima iz Gacke doline, i mlada koja nije nevinna stavila vijenac od pavenke kako bi izbjegla podsmijeh suseljana (Friščić et al., 1999:210).⁷

Pavenkom se ni u kojem slučaju nisu smjele zakriti udovice, žene koje su prethodno živjele u nevjenčanom braku ili trudnice, jer je svima jasno da više nisu nevine (Friščić et al., 1999:210; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ). U Gackoj dolini bi mladoj u drugom stanju okićenoj pavenkom prezrivo dobacivali: *Na glavi kruna, a u trbuhu puna* (Friščić et al., 1999:210).

Pavenci se pridaju i druga značenja. Tako se u Ivčević Kosi vjeruje da pavenka donosi veselje te ublažava tugu i bol (Hećimović-Seselja, 1985:138).⁸ To je jedan od razloga što je pavenka imala tako važno mjesto u svadbenim običajima.

OSTALA ZNAČENJA NAZIVA PAVENKA I VIJENAC

Važnost mladnog vijenca od pavenke daje se naslutiti i iz činjenice da su se dijelovi izraza *vinac/venac/vijenac od pavenke* prenijeli na druge svadbene elemente i tako poprimili druga značenja. Najviše je podataka o nazivu *pavenka* te *vinac*, *venec* i *vijenac* za običaj pletenja vijenca, odnosno za sastanak u mladinoj kući pri kojem se pleo vijenac, što je, uz dolazak mladoženje po mladu neposredno prije vjenčanja, najvažnije zbivanje u mladinoj kući. Analizom rasprostranjenosti ovih naziva po Lici moguće je uočiti određene pravilnosti u prostornom rasporedu svakoga od njih. Najčešće se za običaj pletenja vijenca koristi upravo naziv *pavenka*. On prevladava na području južno od okolice Plaškog, preko šire okolice Otočca, zatim Perušića i okolice, u selu Ribnik kod Metka, sve do Sv. Roka kod Gračaca.⁹ U ovom se području za sastanak u mladinoj kući večer uoči vjenčanja, uz naziv *pavenka*, javljaju i izrazi: *bere pavenku* u Ivčević Kosi, *bere se pavenka* u Prozoru te *pijedu pavenke* u L. Lešću (Hećimović-Seselja, 1985:156; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 23).¹⁰ Naziv *vinac* za taj običaj najkarakterističniji je za područje od Gospića prema Velebitu.¹¹ U Kosinjskom Bakovcu uz *vinac*, postoji i izraz *pripjevanje vinca* za običaj pletenja oglavlja (Selišek, 1996,

⁷ Podataka o ovoj pojavi u drugim izvorima nema, ali je pretpostavka da bi ponekad mlade i drugdje pribjele tomu da bi izbjegle sramotu i porugu. U prilog tome možda ide činjenica da u korištenoj građi, s izuzetkom Pazarišta, nisu zabilježena vjerovanja da će vijenac na glavi mlade koja nije nevinna na neki način ukazati na prijevare. Jedino u Pazarištima naglašavaju da će takvoj mladoj vijenac pasti s glave ili će uvenuti.

⁸ O istaknutom mjestu pavenke u shvaćanju Ličana svjedoči i predodžba kakvu stanovnici Ivčević Kose imaju o vilama: *Za njih narod misli da su lijepe mlade djevojke, obučene u bjelinu s pavenkinim vijencem na glavi* (Hećimović-Seselja, 1985:129).

⁹ UEA 1217; Friščić et al., 1999:210; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 55; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:696; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 25; Hećimović-Seselja, 1985:156; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 788; Japunčić, 1998:265.

¹⁰ Izraz *pijedu pavenke* odnosi se na starije uzvanike na mladinoj djevojačkoj večeri, koji ne sudjeluju u pripremi vijenca.

¹¹ Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Japundžić, 1935:196; Žagar, 1940:160; Delorko, IEF rkp 183; Kräusel, IEF rkp 218; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Tomljenović, IEF rkp 238.

Sem. r. - EZ FFZ). Izvan ovog područja podatak o nazivu *vinac* postoji samo za Blata kod Ogulina (UEA 1046). Naziv *venci* za ovaj običaj javlja se u Trojvrhu kod Josipdola, *vijenac* u Žitniku te *vijenci* u Srpskom Polju kod Otočca (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Rastevčić, 1940:167; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:696). U području od Brinja na jugoistok prema Otočcu zabilježen je naziv *krunica* za običaj pletenja vijenca (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Nožinić, EZ FFZ NR 95). U tom kraju *krunica* je drugi naziv za vijenac od pavenke. U Lučanima i Stajnici *krunica* označava mladino oglavlje, a u Križkamenici vijenac za barjak, budući da je mladina vijenac od pavenke tamo nije zabilježen (UEA 256; Nožinić, EZ FFZ NR 95).¹² U Brinju se riječ *krunica* pojavljuje u oba značenja (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).¹³ Naziv *kruna* za mladino oglavlje zabilježeno je i u selu Vrebac (UEA 1466). Jedinstven je podatak o nazivu *kitice* u značenju sastanka u mladinoj kući za selo Jezerane-Crnac (UEA 175). U ovom je slučaju običaj nazvan po kiticama za svatove koje se, uz oglavlje, pletu tom prigodom. Premda su uočljive određene pravilnosti u prostornom razmještaju, ne postoji čvrsta granica između ovih naziva. Tako u Lučanima postoji uz naziv *krunica* i *pavenka* u istom značenju; naziv *vijenci* spominje se i u Srpskom Polju, premda gravitira Otočcu; *pavenka* se javlja i u pojedinim mjestima gopičkog područja, u Vrepcu i Ličkom Osiku (UEA 256; Grčević, ONŽO HAZU, sign. NZ 21:696; UEA 1466; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275).¹⁴ Najočitiiji je primjer preklapanja područja tih naziva podatak za sela podno Plješivice, gdje se javljaju i *vinac* i *pavenka*, ali u različitim značenjima. *Vinac* označava sastanak uoči svadbe koji mladenka saziva radi pletenja oglavlja, dok je *pavenka*, odnosno *kupljenje pavenke* običaj da mlada osam dana prije svadbe obilazi kuće rodbine i prijatelja i od njih skuplja darove (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). Iz ovog se nazire drugo značenje koje su pojmovi *pavenka* i *vinac* s vremenom poprimili - značenje darivanja, odnosno svadbenog dara. Uz sela podno Plješivice u ovom su značenju nazivi zabilježeni u Ivčević Kosi, gdje se *kupi pavenka*, a *svekrva prva daje pavenku*, a *to je kičeni biljac*; u Gackoj dolini se darivanje opisuje kao *branje na pavenku* ili *branje pavenke*; na području Pazarišta za isti se čin koriste izrazi *branje vinca* i *bacanje vinca* (Hećimović-Seselja, 1985:156, 167; Friščić et al., 1999:210-211; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 23). Do ovakvog prijenosa naziva došlo je zbog toga što su se pletenje vijenca i darivanje isprva odvijali na istom sastanku u mladinoj kući, na djevojačkoj večeri. Darovi su se dovodili u izravnu vezu s biljkom pavenkom: sudionici su ih bacali u rešeto u kojem je bilo pavenke. Postupno su se u mnogim primjerima darivanje i pletenje vijenca kronološki odvojili. No, i pritom su se nazivi *pavenka*, odnosno *vinac* održali u značenju darivanja čak i kad se biljka pavenka u toj prigodi više ne koristi. Takvih primjera ima u Gackoj dolini, selima podno Plješivice i u Pazarištima

¹² Iz opisa pletenja *krunice* u Križkamenici jasno je da se isprva ipak radilo o pletenju mladino oglavlja, koje je kasnije postupno nestalo te su se pjesme i običaji izvorno vezani za pletenje oglavlja prenijeli na vijenac za barjak.

¹³ Grčević je za Brinje naveo i naziv *krasnica* u značenju običaja pletenja vijenca (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:696). To nije potvrđeno u građi iz Brinja, a izraz se ne javlja ni u drugim izvorima, pa podatak zasad treba uzeti s rezervom.

¹⁴ Premda se ova dva mjesta nalaze u okolici Gospića, ipak donekle gravitiraju Otočcu.

(Friščić et al., 1999:211; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). Specifično je značenje riječi *pavenka* zabilježeno u okolici Otočca. *Pavenka* u Prozoru i u Kompolju označava kolo koje se igralo u mladnom dvorištu dan uoči vjenčanja, poslijepodne, prije pletenja *vinca*, što je specifičnost otočkog kraja. Pritom su sudionici plesali oko rešeta s pavenkom i u njega bacali darove. Iz te veze igranja kola i biljke pavenke došlo je do ovakve kombinacije naziva, označene izrazom *igranje pavenke* (Friščić et al., 1999:211). Tako je ovu pojavu objasnio i Grčević: *Kolo pred kućom u oči vjenčanja zove se u Kompolju pavenka zato što u sredini kola stoji pletena košara sa pavenkom, u koju igrači stavljaju darove za mladu...* (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:689-690). Dakle, do prijenosa naziva *pavenka* i *vinac* i na druge svadbene elemente došlo je zbog njihove izravne povezanosti s biljkom pavenkom i pletenjem vijenca.

OSTALI SVADBENI UKRASI OD PAVENKE

Vijenac od pavenke se u prvom redu pleo mladog za oglavlje. No, od pavenke su se ponegdje izrađivali vjenčići i za mladine *divojke* (djeveruše) pa su, u skladu sa simbolikom pavenke, i one trebale biti nevine. To je naglašeno u selima podno Velebita te u Perušiću i okolici, gdje se djeveruše opisuju kao *divojke pod vincem*.¹⁵ Drugdje su djeveruše stavljale samo kiticu pavenke u kosu. Potvrdu nalazimo u Trojvrhu, Pazarištima i Smiljanu (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Japundžić, 1935:197).

Osim svadbenog oglavlja, od pavenke su se pleli i drugi ukrasi za svadbu. Izrađivao se vijenac za barjak, o čemu postoje podaci za Brinje i okolicu, Otočac i okolicu, Perušić i obližnju Ivčević Kosu te okolicu Gospića i Pazarišta.¹⁶ Različiti su opisi vijenca za barjak. U okolici Brinja, u Kompolju i u okolici Gospića pojavljuje se manji vijenac koji se natakne na vrh barjaka, dok je u Gackoj dolini i Ivčević Kosi vijenac bio dug te se njime omatalo kopljište barjaka. U Gackoj dolini vijenac se tijekom vremena promijenio i danas je to vjenčić veličine narukvice (Friščić, 1999:212).¹⁷ *Pavenka* se nastavila koristiti za pletenje vijenca za barjak i nakon što je izvorni oblik mladnog vijenca zamijenjen umjetnim oglavljem. Otada su se običaji i pjesme koje su ranije pratile u prvom redu pletenje mladnog vijenca ponegdje vezali za pletenje vijenca za barjak. To se dogodilo u Križkamenici, okolici Otočca te Brušanima kod Gospića (Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić, 1999:212; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 480). Upravo su se zahvaljujući kontinuiranom pletenju vijenca za barjak do danas u Gackoj dolini održali tragovi izvorne djevojačke večeri.¹⁸

¹⁵ Tomljenović, IEF rkp 238; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:167; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276. Nasuprot tome, u Kompolju i Brinju se naglašava da samo mlada nosi vijenac od pavenke (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).

¹⁶ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Kräusel, IEF rkp 288; Friščić et al., 1999:212; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:696; UEA 164; UEA 53; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:157; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ.

¹⁷ Novi podaci o izgledu vijenca za barjak za druge krajeve nisu na raspolaganju, pa se u tim područjima ne mogu pratiti promjene vijenca.

¹⁸ Za druge krajeve Like nema podataka o tome jesu li se i u kolikoj mjeri očuvali tragovi izvorne djevojačke večeri.

U prošlosti su se u svim dijelovima Like od pavenke izrađivale i svadbene kitice.¹⁹ Na više strana Like za kitice se koristi i naziv *rožice*.²⁰ Pri dolasku mladoženje po mladu prije vjenčanja, mladine *divojke* su ih zaticale svim svatovima u zupučak: one su znak svatova. Za kitice su svatovi stavljali na tanjur određenu sumu novca namijenjena mladoj. U nekim se mjestima posebno važna uloga pojedinih osoba na svadbi naglašavala kiticama koje su bile drukčije od ostalih. Tako su u Gackoj dolini mladenci i kumovi imali veće i ljepše kitice pavenke od ostalih svatova (Friščić et al., 1999:212).²¹ U Kosinjskom Bakovcu su mladoženja i kumovi nosili kupovne kitice od bijelih kupovnih cvjetića, dok su ostalima zaticali grančicu pavenke vezanu crvenom ili trobojnom vrpcom (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Vrlo je slično u Popovači u Pazarištima, gdje su se mladenci kitili kupovnim kiticama s upletenom pavenkom, *diveruš*e samo pavenkom, a ostali nekim drugim zimzelenim nakitom s bijelom vrpčicom.

Prema građi iz Gacke doline, pavenkom su se ponekad kitila i svadbena kola (Friščić et al., 1999:212). Njome su se kitili i konji u svadbenoj povorci, što je potvrđeno u Brinju, Žitniku, kao i u Pazarištima, točnije u Velikoj Plani (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Žagar, 1940:162).²² U Kosinjskom Bakovcu su se pavenkom kitile boce vina i rakije koje su se služile tijekom djevojačke večeri (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U Popovači u Pazarištima, pavenkom se kitila i soba u kojoj se održavao pir. U Perušiću se buketićima pavenke kitio svadbeni stol, a u Križkamenici grančica pavenke se zaticala u šuplji kolač *kofrtanj* (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95).²³ U Prozoru su starije žene kupile pavenku preostalu nakon pletenja *vinca* te su je sa zobi bacale na mladoženjine konje pri dolasku po mladu da bi ih time zaustavile (Kräusel, IEF rkp 288). U Gackoj dolini se oko vrata mladine kuće postavljao lûk pleten od pavenke, što se još i danas prakticira. Vrata bi se okitila uvečer uoči vjenčanja i takva bi ostala tijekom svadbe (Friščić et al., 1999:213).²⁴

¹⁹ UEA 175; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Friščić et al., 1999:212; UEA 23; UEA 281; UEA 164; UEA 53; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:157; UEA 325; UEA 266; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Žagar, 1940:161; Japundžić, 1935:197; UEA 1252; UEA 1513; UEA 1466; Tomljenović, IEF rkp 238; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ.

²⁰ UEA 281; Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:699; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 325; Žagar, 1940:161; UEA 1252; Tomljenović, IEF rkp 238; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ. U Vrepcu je zabilježen naziv *ružice* za svadbene kitice, a u Žitniku su se *ruž*e prišivale i na kape (UEA 1466; Rastevčić, 1940:169).

²¹ U Ramljanima, također kod Otočca, naglašava se da mladoženja ima kiticu pavenke na prsima, ali nema podataka o kiticama ostalih svatova. Stoga se ne može sa sigurnošću ustvrditi je li se mladoženjina kitica razlikovala od ostalih.

²² U Velikoj Plani se pavenka kojom su se ukrašavali konji kombinirala s bršljanom.

²³ Kasnije se umjesto pavenke u *kofrtanj* zaticao ružmarin.

²⁴ U L. Lešću lûk od pavenke tumače kao noviji svadbeni element. No, nema dovoljno podataka da bi se došlo do konačnog zaključka o ovom problemu: i najstariji kazivači iz Gacke doline spominju lûk i vremenski ga ne ograničavaju. Lûk se u drugim izvorima ne spominje.

DJEVOJAČKA VEČER

Svi su se ovi ukrasi od pavenke pleli u mladinoj kući na sastanku, koji predstavlja djevojačku oproštajnu večer. Obično se održavao uvečer uoči vjenčanja (Gavazzi, 1978:47). Potvrde tome nalazimo u svim krajevima Like.²⁵ Mnogo se rjeđe djevojačka oproštajna večer održavala osam dana prije vjenčanja. Takvih slučajeva bilo je u Perušiću i okolici (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Hećimović-Seselja, 1985:166; UEA 24; UEA 25; UEA 325). Zahvaljujući podacima za dva različita vremenska razdoblja iz Ivčević Kose, može se utvrditi da je riječ o novijoj pojavi: dok se prije Prvoga svjetskog rata ovaj sastanak održavao u pravilu dan uoči vjenčanja, nakon rata je, zbog brojnih promjena u životima ljudi, pa i u običajima, djelomice došlo do odstupanja od uobičajenog obrasca, te djevojačka večer *može biti osam dana ili samo jedan dan prije vjenčanja*. (Hećimović-Seselja, 1985:156, 166). Ista mogućnost postoji i u Malom Polju (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276). Kad je sastanak bio osam dana prije vjenčanja, vijenac koji će mlada nositi na vjenčanje pleo se ujutro na sam dan vjenčanja, budući da onaj što se spleo osam dana ranije nije mogao tako dugo ostati svjež.²⁶ Vijenac koji se tada plete, održao se na djevojačkoj večeri isključivo radi očuvanja tradicije pletenja mladnog vijenca, stoga što je pletenje vijenca bilo izvornim i ključnim elementom tog sastanka, ali bez praktične funkcije. Zbog nedostatka podataka teško je odgonetnuti zašto je došlo do prenošenja običaja na raniji datum. Moguće je da se vremenom sam sastanak počeo održavati onoga dana kad je mlada po selu pozivala prijateljice i rodbinu na svoju djevojačku večer, o čemu svjedoče podaci za okolicu Gospića (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186).²⁷ Ovoj pretpostavci ide u prilog zanimljiv slučaj prenošenja dijela običaja na taj dan: u selima podno Plješevice prethodni sastanak razdvojio se tako da je mlada osam dana prije vjenčanja *kupila pavenku*, odnosno išla po selu i kupila darove. Time je svojim prijateljicama dala na znanje da joj dodu pomoći plesti vijenac nekoliko dana prije vjenčanja (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

²⁵ Relativno rijetko za određena mjesta nema podataka o tom sastanku. Takvi su primjeri učestaliji u okolici Ogulina nego u drugim krajevima Like (UEA 347; UEA 348; UEA 349; UEA 350). Podataka o djevojačkoj večeri nema ni u pojedinim selima u okolici Otočca, uglavnom onima s pretežito pravoslavnom stanovništvom (Kräusel, IEF rkp 288; UEA 165). Potvrda tomu nema ni za: okolicu Korenice, Krš kod Kosinja, okolicu Metka (izuzevši selo Ribnik), selo Ostrvica kod L. Osika, pojedina sela kod Udbine, Donji Lapac i okolicu te sela kod mjesta Srb (UEA 579; UEA 1368; UEA 817; UEA 574; UEA 573; UEA 500; UEA 293; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 479; UEA 1511; UEA 1514; UEA 635; UEA 1318; UEA 1244; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327; UEA 816; UEA 818; UEA 1026; UEA 210; UEA 212). Podaci o djevojačkoj večeri nedostaju i za širu okolicu Gračaca (UEA 804; UEA 860; UEA 1022; Bonifačić Rožin, IEF rkp 271; Strugar, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 819; UEA 1510; UEA 1044; UEA 899). Teško je sa sigurnošću reći što je uzrok nedostatku podataka za ova područja. Možda je u ovim krajevima, pogotovo u rubnim djelovima Like, običaj zbog snažnog gradskog utjecaja počeo ranije iščekavati nego drugdje. No, vjerojatno je u nekim slučajevima to i zbog previda u istraživanju.

²⁶ U Saborskom, Ličkom Petrovom Selu te Zrmanja Vrelu vijenac se također pleo na sam dan vjenčanja, ali tada više nije bilo prethodnog sastajanja u mladinoj kući (UEA 1217; UEA 176; UEA 1045).

²⁷ U drugim se izvorima ne precizira dan kojim se poziva na djevojačku večer.

Sastanak u mladinoj kući radi pletenja vijenca prijelaz je iz predsvadbenog razdoblja u svadbeno događanje.²⁸ Razgraničenje između skupine običaja prije i za vrijeme svadbe nije uvijek čvrsto definirano, pa se ponegdje tumači da se ovaj običaj održava prije svadbe, a drugdje se smatra početkom same svadbe. Mnogo je češće tumačenje da je riječ o običaju koji prethodi svadbi, što je zastupljeno širom Like.²⁹ Međutim, elementi svadbenih običaja prenose se na djevojačku večer i u onim selima u kojima se ona smatra predsvadbenim običajem. Tako se, primjerice, u okolici Otočca već na dan *pavenke* na mladinu kuću stavljao svadbeni barjak (Friščić et al., 1999:213; Ivančan, IEF rkp 285; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:689; Kräusel, IEF rkp 288).

Sastanak u mladinoj kući uoči vjenčanja opisuje se kao početak svadbenih običaja u Kopolju i u Kosinjskom Bakovcu (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:689; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). Tragovi takvom poimanju uočljivi su i u selu Raduč, u okolici Metka i u Donjem Lapcu, gdje se više nije održavao sastanak na kojem se pleće vijenac, ali svadba počinje već večer uoči vjenčanja u mladinoj kući (Kräusel, IEF rkp 218; Bonifačić Rožin, IEF rkp 327).

Analizom varijanti ovog sastanka moguće je uočiti zajedničku osnovnu strukturu običaja koja je zastupljena u svim područjima Like barem u tragovima.

SUDIONICI NA DJEVOJAČKOJ VEČERI

Na sastanku je bio prisutan uži krug ljudi: najčešće su to bili mlada, njezini ukućani, djeveruše, uža rodbina te poneko od časnika (mladin kum, barjaktar, djeveri i sl.). Takav je sastav ljudi na djevojačkoj večeri potvrđen širom Like.³⁰ Podaci o sudjelovanju većeg broja ljudi rijetki su: u Trnovcu je sudjelovalo do sto osoba, u selima uz Velebit riječ je o broju koji je približno jednak broju mladoženjinih svatova, a u Ramljanima su svi svatovi dolazili kod mlade na *pavenku* (Ivančan, IEF rkp 186; Tomljenović, IEF rkp 238; UEA 164).

Za pojedine sudionike tog sastanka postoji poseban naziv: mladine djeveruše koje su splitale vijenac na području Perušića nazivale su se *pavenkaricama* (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja 1985:15; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U Trojvrhu i Žitniku zvali su ih *vjenčaricama* (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Rastevčić, 1940:168). Rjeđu *vjenčari*, odnosno *vinčari* u pojedinim selima u okolici Gospića označavali su se svi mladini uzvanici na *vincu* (Tomljenović, IEF rkp 238;

²⁸ Takvo je prijelazno značenje jasno izraženo u Perušiću, gdje se pletenje vijenca opisuje kao *običaj vezan neposredno uz svadbu* (Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ).

²⁹ UEA 1046; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 256; Friščić et al., 1999:213; UEA 23; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 53; UEA 55; UEA 164; UEA 281; Hećimović-Seselja, 1985:156; UEA 25; UEA 266; UEA 1466; Kräusel, IEF rkp 218; UEA 788; Japunčić, 1998:265.

³⁰ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 256; Friščić et al., 1999:215-216; Kräusel, IEF rkp 288; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Ivančan, IEF rkp 285; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 28; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156, 166; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Rastevčić, 1940:167; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Japunčić, 1998:265.

Ivančan, IEF rkp 186). U selima podno Velebita naglašava se razlika između *vinčara* i *svatova*: prvi su bili mladini, a drugi mladoženjini uzvanici (Tomljenović, IEF rkp 238). U Brinju, gdje se *vinac* od pavenke nazivao *krunicom*, na sastanku su se pojavljivali dva momka pod nazivom *kruničari*, koji su rupcima pokrivali darove bačene na pavenku (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).

Uz mladu, izrazito su važnu ulogu na sastanku imale mladine djeveruše, čija je dužnost pletenja svadbenog vijenca zabilježena u čitavoj Lici.³¹ Zbog ove zadaće mladinih djeveruša, u Gackoj dolini je u prošlosti bilo važno da su *divojke* neudate i nevine, da se pavenka, simbol nevinosti, ne bi uprljala (Friščić et al., 1999:214).³² Kasnije su i udate žene smjele splitati *vince* jer su se običaji postupno gubili, a sve je manje djevojaka znalo plesti pavenku. Moguće je da je upravo ta kasnija nevještost djeveruša u pletenju vijenca i u drugim krajevima Like razlog tomu što je tu zadaću ponekad preuzimala starija, iskusnija žena, kako je zabilježeno na području Brinja i Šušnja (Delorko, IEF rkp 183; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275). U Ličkom Osiku se naglašava da je *vinac* plela najstarija od *divojaka* (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275). Mlada najčešće nije sudjelovala u pletenju vijenca.³³ Uloga ženskih osoba na djevojačkoj večeri bila je općenito mnogo naglašenija i važnija od uloge muškaraca, koji tom prigodom nisu imali posebnih zaduženja. Muškarci su ipak bili prisutni na djevojačkoj večeri.³⁴ Međutim, u pojedinim se izvorima za razne krajeve Like naglašava da bi se tom prigodom okupile isključivo žene.³⁵ Prema podatku za Žitnik, malo je muškaraca dolazilo, pretežno su sudjelovale samo žene i divojke (Rastevčić, 1940:167). Moguće je da je riječ o varijantama iz različitih razdoblja te da je sudjelovanje muškaraca na sastanku novija pojava. Tako je, prema podacima iz Ivčević Kose, starija varijanta djevojačke večeri sastanak na kojem su sudjelovale isključivo ženske osobe, dok su se tek nakon Prvoga svjetskog rata postupno uključivali i muškarci (Hećimović-Seselja, 1985:156, 167). U prilog tome govori i činjenica da se navedeni nazivi za sudionike tog sastanka češće javljaju u ženskom nego u muškom rodu.

Mladine udate rođakinje pozvane na djevojačku večer nisu sudjelovale u daljnjem tijeku svadbe.

³¹ UEA 1046; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 1217; UEA 256; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999:216; Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 285; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 53; UEA 55; UEA 164; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:166; UEA 24; UEA 325; Ivančan, IEF rkp 186; Delorko, IEF rkp 183; UEA 266; UEA 1252; UEA 1513; Japundžić, 1935:196; UEA 173; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 788; Kräusel, IEF rkp 218; Japundžić, 1998:260; UEA 1045.

³² U drugim izvorima nema podataka o ovakvom stavu.

³³ Iznimku predstavljaju podaci za Blato, Ribnik, Trnovac i Debelo Brdo, gdje je mlada, uz pomoć djeveruša, plela vijenac (UEA 1046; UEA 788; Ivančan, IEF rkp 186; Delorko, IEF rkp 183). I u Gackoj dolini je mlada ponekad sudjelovala u pletenju, ali rijetko (Friščić et al., 1999:216).

³⁴ To potvrđuju mnogi podaci za razne krajeve Like (Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 256; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Friščić et al., 1999:217; Kräusel, IEF rkp 288; UEA 23; Ivančan, IEF rkp 285; UEA 164; UEA 281; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Hećimović-Seselja, 1985:167; Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Japundžić, 1935:197; Žagar, 1940:160; Ivančan, IEF rkp 186; Tomljenović, IEF rkp 238).

³⁵ To je potvrđeno u Krasnom, Perušiću, Kosinjskom Bakovcu i Čovinima te u selima podno Plješevice (UEA 53; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

Nakon što bi se kod mlade okupili njezini uzvanici, na sastanak je stizao i mladoženja³⁶ s pratnjom, najčešće sa svojim kumom (Friščić et al., 1999:217; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691), djeverom (Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 186; Hećimović-Seselja 1985:166) ili bližom rodbinom.³⁷ Jedinstven je podatak za Ramljane, prema kojemu su se na *pavenci* skupljali svi svatovi. U okolici Otočca jedan od glavnih razloga mladoženjinog dolaska bio je *dogovor* - utanačivanje svih pojedinosti sutrašnjeg tjeka svadbe (Friščić et al., 1999:217; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691). U istom je području dolazak mladoženje i njegove pratnje kod mlade na *pavenu* bio popraćen običajima koji su inače karakteristični za dolazak svatova po mladu neposredno prije vjenčanja. Mladoženja je te večeri nailazio na zaključana vrata pa bi pokušao ući u kuću kroz prozor, u čemu mu je mlada pomagala. Mladini su uzvanici nastojali spriječiti njegov naum. Ako bi se mladoženja ipak uspio uvući u kuću, otvarala su se vrata i njegovoj pratnji. U suprotnom su ih svejedno puštali u kuću, ali tek nakon dužeg čekanja (Friščić et al., 1999:218; Kräusel, IEF rkp 288; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691-692). Potvrđen je i motiv traženja odbjegle ovce, odnosno junice. Na vratima mladine kuće bi se ispriječio netko od njezinih uzvanika, najčešće kum, i pitao mladoženjinu stranu što tu traže, na što su oni odgovarali: *Utekla nam je ovca/junica i mislimo da je kod vas* (Friščić et al., 1999:217). Nakon dugog pogađanja kum ih je puštao unutra da vide je li to što traže zbilja u kući (Friščić et al., 1999:217; Kräusel, IEF rkp 288).

SADRŽAJ I TIJEK DJEVOJAČKE VEČERI

Proučavanjem građe o zbivanjima u mladinoj kući na tom sastanku, mogu se uočiti brojne podudarnosti u čitavoj Lici. Osnovni sadržaj ovog sastanka bilo je pletenje mladnog svadbenog vijenca, darivanje mlade darovima koje će odnijeti u novi dom te oproštaj mlade od obitelji, prijateljica i djevojaštva, što se izražava prigodnom pjesmom. Te su se večeri mladini uzvanici okupljali u većoj prostoriji u njezinu domu. Djeveruše su se odvajale od ostalih, sjele bi se za stol prekriven što ljepšim, uglavnom bijelim stolnjakom, rjeđe plahptom, i pred sebe stavile sito, rešetko ili košaru s pavenkom. Plele su ukrase od pavenke i pritom pjevale tužnu pjesmu o rastanku i odlasku iz obiteljskog doma. Ta se pjesma izvodila samo ovom prigodom. Pjevale su je isključivo ženske osobe. Varijante i fragmenti ove pjesme zabilježeni su u raznim krajevima: u okolici Brinja, Otočca, na području Perušića i Gospića te u Ribniku.³⁸ Premda ima manjih

³⁶ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288; Friščić et al., 1999:217; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Hećimović-Seselja, 1985:166; Žagar, 1940:161.

³⁷ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Kräusel, IEF rkp 288; Friščić et al., 1999:217; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Hećimović-Seselja, 1985:166; Tomljenović, IEF rkp 238; Žagar, 1940:161; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275.

³⁸ Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; UEA 256; Nožinić, EZ FFZ NR 95; UEA 23; Kräusel, IEF rkp 288; Friščić et al., 1999:216; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:692-694; Ivančan, IEF rkp 285; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 55; UEA 281; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156,166; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Delorko, IEF rkp 183; Tomljenović, IEF rkp 238; Ivančan, IEF rkp 186; Žagar, 1940:161; Japundžić, 1935:196-197; UEA 1263; UEA 266; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 788.

razlika u tekstu pjesme, struktura i sadržaj svugdje su jednaki. Opisuje se kako mlada plete svoj svadbeni vijenac i pritom moli prisutne da je daruju jer će sutra zauvijek napustiti svoj dom. Najčešće je potvrđena varijanta pjesme koja je zabilježena u selima Gacke doline:

*Lipa Mara vinac plete
od pavenke, od zelenke
i od smilja primorskoga
i od vina crvenoga.
Pita Boga blagoslova
i svojega starijega
i diteta najmladega.
Ište dar od svakog svoga:
Daruj mama, daruj draga,
daruj svoju lipu Maru.
Sutra će ti odlaziti,
za njom će ti žao biti.³⁹*

Tako se redom pjevajući traži dar od svih okupljenih, počevši od najbliže obitelji. Kad se pjeva mladoženjinoj strani, posljednja dva stiha glase:

*Sutra će ti dolaziti,
s njome ćeš se veseliti.*

Na kraju se otpjeva:

*Travo zelena, ružo rumena,
nepovenula*

(Friščić et al., 1999:216).

U pojedinim se varijantama ove pjesme jače naglašava odlazak mlade u tuđinu, u nepoznato. Tako, primjerice, u selu Popovača u Pazarištima dio teksta glasi:

*Što će Ane tada biti,
kad ti moraš odlaziti,
tuđu majku majkom zvati,
doklem svoju zaboraviš,
tuđeg tatu tatom zvati,
doklem svoga zaboraviš,*

³⁹ Umjesto imena *Mara*, u pjesmu se umeće mladino ime.

*tuđu sestru sestrom zvati,
doklem svoju zaboraviš,
tuđeg brata bratom zvati,
doklem svoga zaboraviš.*⁴⁰

Na djevojačkoj večeri pjevali su se i fragmenti drugih pjesama koje, na žalost, u korištenim izvorima nisu zabilježene u cijelosti. Prethodna se pjesma u Gackoj dolini i Pazarištima nadopunjavala stihovima:

*Otkide se grana od jablana,
lipa Mara od ovoga stana*

(Delorko, IEF rkp 183),

i:

*Otkine se grana od javora
i divojka od ovoga dvora*

(Frišćić et al., 1999:216; Ivančan, IEF rkp 285).

Na sastanku su se pjevali i već navedeni fragmenti u kojima se pavenka opisuje kao *Majke Božje cviče*, i:

*Oj pavenko, rasti na kamenu,
lijepo te je vidjeti zelenu.
Mila majko, ostavljam ti dvore,
ženi sina, nek te snaje dvore*

(Ivančan, IEF rkp 285; Stepanov, IEF rkp 239 N).

Tijekom pletenja vijenca atmosfera je bila tužna, sugerirala je rastanak. Često bi mlada i njezine djeveruše tijekom pjesme zaplakale.⁴¹

Pjesmom su djeveruše pozivale okupljene da nadare mladu. Osoba prozvana u pjesmi prilazila je k stolu gdje su djeveruše plele vijence i odlagala svoj dar za mladu u sito ili košaru s pavenkom. Svi su prisutni bili dužni dati mladoj dar. Žene su mladoj darivale najčešće tekstilne proizvode: *biljce*, *šarenice*, torbe, razne odjevne predmete, posteljenu, ručnike, stolnjake, ručne radove i sl. Time je mlada obogaćivala svoju *dotu*. Muškarci su joj davali novac. Što je rodbina bila bliža, davala je mladoj vrednije darove.

⁴⁰ Vrlo je sličan tekst zabilježen i u gradi iz drugih sela, uglavnom iz Perušića i okolice (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Delorko, IEF rkp 183; Tomljenović, IEF rkp 238; Ivančan, IEF rkp 186; UEA 266; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156, 166).

⁴¹ Frišćić et al., 1999:217; Ivančan, IEF rkp 285; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156; Žagar, 1940:161; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 788; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Japunčić, 1998:265.

U nekim se mjestima u okolici Gospića naglašava važnost mladoženjinog dara: u Ličkom Osiku i Trnovcu on je mladoj darivao nove opanke, kasnije cipele, a u Žitniku i Smiljanu vjenčano ruho, što mu je mlada uzvraćala odijelom (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186; Žagar, 1940:161; Japundžić, 1935:197).

U okolici Otočca navode kako su suseljni nastojali naročito bogato nadariti siromašnije djevojke, pogotovo ako su im roditelji umrli (Friščić et al., 1999:214; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:695). U takvim se slučajevima u Kompolju okupljenima pjevalo:

*Darujte ju svi iz strane,
nema oca ni sestara*

(Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:695).

Ponegdje je postojao točno određen redosljed darivanja mlade. U izvorima se javlja više varijanti. Najbrojniji su bili slučajevi da prva darove donosi mladina najbliža rodbina: otac pa majka, zatim braća i sestre. Nakon njih je darivao mladin kum, potom mladoženja, pa ostala mladina rodbina, mladoženjina pratnja te djeveruše. Ovakav redosljed darivanja potvrđen je u okolici Otočca (Friščić et al., 1999:217; Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 285; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:692). Ponegdje je majčin dar prethodio očevom, a daljnji je redosljed ostao jednak, kao u Križkamenici, Švici i u Kosinjskom Bakovcu (Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 266). U pojedinim selima Pazarišta zabilježeno je da prvo daruje mladin kum (*diver*), a zatim njezina najbliža rodbina. Sljedeća je mogućnost da mladu prvo nadari svekrva, što je potvrđeno u Ivčević Kosi, selima podno Plješivice i u Pazarištima (Hećimović-Seselja 1985:156, 166; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). I drugdje se posebna važnost pridavala daru koji je svekrva namijenila budućoj nevjesti - on mora biti posebno lijep i okićen. To je potvrđeno u Ličkom Osiku te selima podno Plješivice (Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

POJEDINIZANIMLJIVI ELEMENTI VEZANI UZ DJEVOJAČKU VEČER

Sa svekrvinim darivanjem mlade bio je povezan još jedan važan element djevojačke večeri, koji se javljao i kasnije tijekom svadbe. U Perušiću, Ivčević Kosi i Kosinjskom Bakovcu svekrva je mladoj na dar slala okrugli šuplji svadbeni kolač, koji se u većini izvora naziva *kovrtanjem*.⁴² Prisutnost *kovrtanja* na djevojačkoj večeri potvrđena je i u okolici Otočca i Gospića.⁴³ Vjerovalo se da *kovrtanj* može donijeti sreću mladencima, te se stoga najčešće stavlja na vijenac ili mladine darove. Vjerojatno iz

⁴² Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156, 166; UEA 480; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ. Jedino je u Trojvrhu zabilježena i druga vrsta kolača na djevojačkoj večeri: *Na vencima se lomi kruščić od bijelog brašna, ukrašen križom* (Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ).

⁴³ Friščić et al., 1999:215; UEA 23; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Kräusel, IEF rkp 288; Japundžić, 1935:197.

istog razloga u Kosinjskom Bakovcu *objese kovrtanj iznad stola gdje sjede mladenci* (Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ). U Smiljanu su mlada i njen brat lomili *kovrtanj* iznad darova za *bolju sreću* (Japundžić, 1935:197).

Kovrtanj se često lomio na sastanku uoči vjenčanja i u svrhu gatanja o međusobnom odnosu i sreći mladenaca u budućem zajedničkom životu. Najčešće su ga zajedno lomili sami mladenci. Vjerovalo se da će onaj tko otkine veći komad biti gospodar u obitelji, da će uvijek biti jači, odnosno da će imati više sreće u braku (Hećimović-Seselja, 1985:134; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Žagar, 1940:161). Jedino je u Ivčević Kosi umjesto mladoženje *kovrtanj* s mladom lomio djever. Tom bi prigodom mladina rodbina malo zarezala kolač. To je mlada znala i odlomila bi veći komad, što je izazvalo smijeh i veselje (Hećimović-Seselja, 1985:166). Nakon toga *kovrtanj* se dijelio među prisutne. U Donjim Pazarištima *kovrtanj* je na specifičan način povezan sa svadbenim vijencem, ali tek na piru u mladoženje. U ponoć, nakon skidanja vijenca i obreda blagoslova, mladenci lome između sebe šuplji kolač uz tumačenje da će onaj koji odlomi veći komad kolača biti gazda. U Velikoj Plani se mladine vijenac zatim stavlja preko kolača i tako nosi u ložnicu za mladencima. Vjerovanje da *kovrtanj* pozitivno djeluje očituje se i pri njegovu dijeljenju među prisutnima. Tako je u Kompolju zabilježeno: *Mladež nastoji da što više uhvati tog frtanja, jer se vjeruje da će najsrtniji biti onaj tko je dobio najveći dio* (Kräusel, IEF rkp 288).

Ponegdje se na ovom sastanku u mladinoj kući javljaju i drugi zanimljivi elementi. U više je slučajeva potvrđeno da se tijekom tog običaja pucalo iz puške, i to uglavnom neposredno nad biljkom pavenkom. U Brinju i obližnjoj Križkamenici mladoženja je pucao nad sitom punim tek nabrane pavenke prije nego se unijela u kuću (Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279).⁴⁴ U Stajnici i Švici se pucalo nad već ispletenim vijencem od pavenke (Nožinić, EZ FFZ NR 95; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276). U Kompolju je zabilježeno da se pucalo dok se igralo kolo oko sita ili košare s pavenkom te pri dolasku mladoženje pred mladinu kuću te večeri (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:691).

U Kosinju i Trnovcu na djevojačkoj večeri izvodila se igra *paun*, koja se inače igrala na prelima (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Ivančan, IEF rkp 186).

Mnogi su zanimljivi elementi vezani i uz darivanje mlade na djevojačkoj večeri. Specifična je pojava zabilježena u Kompolju i Brinju, gdje se pri darivanju košara s pavenkom pokrivala rupcima kadgod bi netko od uzvanika ubacio dar. U Kompolju je za to bila zadužena jedna od *divojaka*, a u Brinju dva *kruničara* i dva *prstenara* (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:692; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279). S darivanjem su bili povezani i različiti dramski elementi. U više sela u okolici Gospića jedna je žena skupljala darove od uzvanika uz šaljivo komentiranje tih darova i aluzije na prvu bračnu noć mladenaca: *Vidiš ova N. N. prija darova udavači platu (plahtu), da se u njoj sutra*

⁴⁴ Biljka pavenka raste u šumi, ali su je zbog istaknute uloge u običajima stanovnici Like počeli uzgajati u vrtovima. Pavenka je naročito čest ukras onih kuća u kojima ima djevojaka za udaju. Tako, primjerice, u *Bašiću* i *Pazarištima* svaka cura goji pavenku (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276).

veče s dragim provalja (Tomljenović, IEF rkp 238; Bonifačić Rožin, IEF rkp 275; Ivančan, IEF rkp 186). U Smiljanu i u Brinju nakon bacanja svakog pojedinog dara jedna je žena govorila ostalima što je tko darovao (Japundžić, 1935:197; Bonifačić Rožin, IEF rkp 279). U Brinju bi svaki dar popratila riječima: *Mal dar velika ljubav. Zahvaljujemo*. U Ivčević Kosi su se mladini darovi brojili pred svima da se zna koliko je mlada dobila (Hećimović-Seselja, 1985:157). U Debelom Brdu darovi su se skupljali na vrlo osebujan način: dvije žene, maskirane u prosjakinje, kupile su darove od prisutnih govoreći: *Evo mi dvi stare sirote, uvalila nas noć na putu, nemamo što jesti, bose, gole smo, udilite nam nešto!* (Delorko, IEF rkp 183).

Nakon darivanja priređivala se večera za sve uzvanike te se pjevalo i nazdravljalo mladoj do kasno u noć. Na posljertku su se gosti razilazili kućama.⁴⁵ Sva je mladoženjina pratnja odlazila s mladoženjom njegovoj kući, odakle su ujutro njegovi svatovi kretali po mladu.

PROMJENE OSNOVNOG OBRASCA DJEVOJAČKE VEČERI

Postupno se opisani osnovni obrazac djevojačke večeri mijenjao. U nekim se slučajevima nadopunjavao novim elementima, a ponegdje se raslojavao, te su se pojedini dijelovi izvornog običaja prenijeli s večeri uoči vjenčanja na druge trenutke tijekom svadbe. Glavna je promjena bila u pomaku naglaska s pletenja mladina vijenca na darivanje, materijalno osiguravanje budućnosti mladenaca.

U skladu s tim shvaćanjem, veći broj ljudi je sudjelovao u darivanju nego prije, kad je to bila dužnost samo užeg kruga svatova na djevojačkoj večeri. Stoga je u okolici Otočca osnovni model sastanka u mladinoj kući dopunjen novim elementima: na dan uoči vjenčanja, poslijepodne, prije pletenja vijenca, počelo se igrati kolo oko sita, rešeta ili košare s pavenkom (Friščić et al., 1999:214-215; Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 285; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:689). Pritom su mladu darivali svi svatovi, a ne samo njezina strana, kao što je to bilo ranije, kad je sastanak bio u mladinoj kući samo navečer. Osim toga, darivanje se moglo proširiti i na susjede i prijatelje koji nisu bili pozvani na vjenčanje ili nisu mogli doći, a ipak su željeli nešto pokloniti mladencima. Mladini ukućani i *divojke* davali su joj darove kasnije, tijekom pletenja *vinca*. Ovaj se običaj odvija na sljedeći način: *divojke* su nasred mladinskog dvorišta odlagale rešeto, sito ili košaru s pavenkom te su se zajedno s *diverima*, barjaktarom i mladim ukućanima hvatale u kolo oko pavenke. To je bio znak svima koji to žele da dođu u mladino dvorište i donesu vjenčani dar za mladence. Redosljed dolaženja k mladoj i darivanja u ovom je slučaju bio potpuno slobodan. Kad bi pojedina osoba stupila u dvorište, okupljeni u kolu su joj pjevali fragment pjesme koja se izvodila pri pletenju vijenca:

⁴⁵ Jedino se u selima podno Velebita navodi da su *vinčari* ostajali kod mlade sve do dolaska svatova (Tomljenović, IEF rkp 238).

*Daruj, daruj (ime gosta)
svoju lijepu (ime mlade).
Sutra će ti odlaziti,
za njom će ti žao biti.*

I ovom je prigodom tekst koji se pjevao mladoženjinoj strani bio drukčiji:

*Sutra će ti dolaziti,
s njome ćeš se veseliti.*

Tad je osoba odlagala svoj dar u rešetou i uhvatila se u kolo. U Gackoj dolini se kasnije izmijenio način stavljanja darova: gosti više nisu prilazili rešetou i stavljali dar unutra, već bi jedna od *divojaka* nosila rešetou od osobe do osobe i skupljala darove. I tu su žene davale tekstilne proizvode, a muškarci novac. Prema podacima za Gacku dolinu, takve su darove s vremenom potisnuli skuplji, te su se u zadnje vrijeme, posljednjih 20-ak godina mladencima počeli kupovati televizori, namještaj i sl. (Friščić et al., 1999:215).⁴⁶

Tom su se prigodom igrala uobičajena lička kola: *ličko kolo, sremica, kukunješce* i sl, što je trajalo i po nekoliko sati. Cijelo su to vrijeme mladini ukućani častili goste vinom i *kovrtanjima*. Predvečer je mlada zahvaljivala svima na darovima i unosila rešetou u kuću. Za njom su ulazili njezini ukućani, bliža rodbina, *divojke* i *diveri*. Slijedilo je pletenje *vinca* koje se podudaralo s opisanim izvornim oblikom. U Gackoj dolini se već 40-ak godina darovi ne *beru na pavenku*, ne igra se kolo niti se darovi slažu na rešetou.⁴⁷ Međutim, i dalje se ponekad za davanje vjenčanih darova mladencima koristi izraz *brat na pavenku*. Također se u okolici Otočca darovi za mladence često i danas donose k mladoj dan uoči vjenčanja (Friščić et al., 1999:216).

I u drugim je izvorima potvrđeno dopunjavanje osnovnog obrasca novim elementom kako bi se darovi skupili i od ostalih svatova. Tako se u selima podno Velebita, uz uobičajeno darivanje mlade na *vinac*, javlja i dodatno skupljanje vjenčanih darova drugoga dana svadbe: *metne se na sto onaj vinac i to na taci, koji je mlada nosila na vinčanje, onda je svatovi novčano darivaju, prvi kum, a onda po redu svi, kad je skupljen dar, uruči se mladenki, a ona onda dariva svatove...* (Tomljenović, IEF rkp 238).

Drugdje je izvorni oblik djevojačke večeri prošao tijekom vremena kroz više razvojnih stupnjeva. Takav je slučaj zabilježen tijekom terenskog istraživanja u Pazarištima. Tu je došlo do razdvajanja pletenja vijenca i darivanja, dijelova nekoć jedinstvenog običaja te njihova prenošenja na različite segmente tijeka svadbe. Istraživanjem je utvrđeno više varijanti darivanja i pletenja vijenca, koje se razlikuju i

⁴⁶ U korištenim izvorima nema podataka o promjenama vrste darova.

⁴⁷ Zbog nedostatka podataka nemoguće je u drugim krajevima utvrditi kada je darivanje izgubilo svoje tradicijske elemente i jesu li se barem blijedi tragovi izvornog običaja održali i do danas.

po mjestu i po vremenu održavanja. Sudeći po kazivanjima s terena, ove se varijante javljaju u različitim vremenskim razdobljima. Na osnovi toga može se rekonstruirati mogući tijek promjena običaja od izvornog oblika djevojačke večeri do zadnje zabilježene faze u kojoj se za mladu više ne plete vijenac od pavenke, a uzvanici donose darove za mladence u mladoženjinu kuću.⁴⁸

Isprva se i u Pazarištima *vinac* održavao u skladu s osnovnim modelom, u mladinoj kući večer uoči vjenčanja, što je potvrđeno u Podastrani, Lugu, Popovači, Maloj Plani, Velikoj Plani i Bakovcu.⁴⁹ Zatim se pletenje vijenca odvojilo od ostalih običaja vezanih za večer uoči vjenčanja te prebacilo na sljedeće jutro, u doba mladine pripreme za vjenčanje. To je zabilježeno u Vranovini, Podastrani, Popovači, Velikoj Plani i Bakovcu. Slični slučajevi prelaska pletenja vijenca na sam dan vjenčanja potvrđeni su i u drugim izvorima, osobito često u okolici Perušića.⁵⁰ Samo darivanje nastavlja se na dan uoči vjenčanja. Taj se sastanak i dalje nazivao *vinac*, premda se vijenac pritom više nije pleo. Na osnovi toga može se zaključiti da je u toj fazi naziv *vinac* počeo označavati čin darivanja.

Postupno se tradicijski sastanak uoči vjenčanja, lišen svog glavnog sadržaja - pletenja vijenca, prestao organizirati, a darivati se počelo pred samo vjenčanje, prilikom dolaska mladoženjinih svatova po mladu. To je potvrđeno u Klancu, Vranovini, Kalinovači i Maloj Plani. Najvjerojatnije je razlog tome što je upravo to vrijeme određeno za darivanje bila želja da u tome sudjeluju svi svatovi, a ne samo ograničen broj ljudi kao prije. Nadalje se darivanje počelo održavati tijekom gozbe u mladinoj kući, gdje su se svatovi vraćali nakon vjenčanja. O tome postoje podaci za Klanac, Vranovinu i Veliku Planu.

Budući da darivanje više nije vezano uz mladina *vinac*, postupno nestaje predodžba o tome da su ti darovi namijenjeni mladnoj, već se oni namjenjuju oboma mladencima. Usporedo s time, *vinac*, u značenju darivanja, prestaje biti vezan samo uz mladina dom. O mjestu i vremenu darivanja mladenci se počinju unaprijed dogovarati, često već pri prošnji. To je potvrđeno u Lugu, Kalinovači, Velikoj Plani i Bakovcu. Često su presudni čimbenici pri određivanju tog mjesta bili praktične prirode, primjerice veličina prostorija. U razdoblju kad se o mjestu održavanja *vinca* dogovara unaprijed, vjerojatno se mladina *vinac od pavenke* više ne plete već se 50-tih godina ovog stoljeća postupno zamjenjuje umjetnim oglavljem. Najnovija bi varijanta održavanja *vinca* bilo darivanje isključivo na piru u mladoženjinoj kući, što je zabilježeno u Vranovini, Podastrani, Kalinovači i Bakovcu. To je najvjerojatnije zbog reduciranja tijeka svadbe, pri čemu se svatovi nakon vjenčanja ne vraćaju u mladina dom, već idu izravno k mladoženji.

⁴⁸ Zbog malog broja podataka nemoguće je i približno odrediti kada je došlo do pojedinih promjena.

⁴⁹ Ove su se varijante kazivači blijedo sjećali pa nije bilo moguće dobiti cjelovit opis. No, sam sadržaj se poklapa s opisom iz drugih izvora.

⁵⁰ UEA 1217; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Hećimović-Seselja, 1985:166; UEA 24; UEA 25; UEA 325; UEA 176; UEA 1045.

Svojevrzne potvrde ovim pretpostavkama postoje i u drugim korištenim izvorima. Slično je razdvajanje pletenja vijenca i darivanja opisano u Sv. Roku i u Perušiću. Dok se vijenac i dalje pleo večer uoči vjenčanja, darivanje mladenaca se odvojilo od ovog običaja, i bilo je kasno noću na sam dan vjenčanja u mladoženjinoj kući (Japunčić, 1998:265, 268; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ). I u selima podno Plješevice darivanje se odvojilo od čina pletenja vijenca, ali ovdje se prenijelo u predsvadbenu razdoblje: mlada skuplja darove osam dana prije vjenčanja idući od kuće do kuće, a *vinac* se plete nekoliko dana prije vjenčanja (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

PLETENJE FRIZURE I STAVLJANJE VIJENCA MLADOJ

Istaknuto mjesto vijenac od pavenke je imao i tijekom priprema za vjenčanje. Splitačica je dosta pozornosti posvećivala splitanju mladine tradicijske frizure i stavljanju oglavlja. Frizura se pravila tako da se kosa splete u jednu ili dvije pletenice u troje, koje se smotaju u punđu na zatiljku i učvrste ukosnicama te se preko stavljao vijenac od pavenke. O načinu splitanja mladine kose ima potvrda u mnogim krajevima Like: u okolici Josipdola i Brinja, u Gackoj dolini, u Perušiću i okolici, Pazarištima i u okolici Gospića.⁵¹

SKIDANJE SVADBENOG VIJENCA

Važan je segment svadbe i skidanje svadbenog vijenca u ponoć nakon vjenčanja. Zamjenom vijenca rupcem mlada dobiva status udate žene. Podaci o tome tko je mladoj skidao vijenac razlikuju se od izvora do izvora. U okolici Otočca i Brinja to je bila dužnost kumova.⁵² U Škarama kod Otočca, Perušiću te Kosinjskom Bakovcu i Čovinima mlada je sama skidala vijenac s glave.⁵³ U Švici, Čovićima, Pazarištima i Smiljanu za to su bile zadužene mladine djeveruše (Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Friščić et al., 1999:219; Japundžić, 1935:199).⁵⁴ U Ivčević Kosi i selima podno Plješevice to je radila mladina sestra ili neka druga rođakinja (Hećimović-Seselja 1985:162, 170; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ). U Orovcu je za to bio zadužen djever, a u selima podno Velebita mladoženja (Kräusel, IEF rkp 288; Tomljenović, IEF rkp 238).

⁵¹ Pascuttini, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Friščić et al., 1999:219; Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:697; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:156; Žagar, 1940:163; UEA 325; UEA 293; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Tomljenović, IEF rkp 238; UEA 899. Mnogo se rjede kosa puštala da slobodno pada niz leđa pa se stavljao vijenac (UEA 281; UEA 266; Japundžić, 1935:198; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ).

⁵² Friščić et al., 1999:219; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 23; Nožinić, EZ FFZ NR 95.

⁵³ Mićanov Divjak, EZ FFZ NR 46; Vedriš, 1998, Sem. r. - EZ FFZ; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ.

⁵⁴ U Bakovcu u Pazarištima djeveruša je pritom stavljala vijenac sebi na glavu.

U okolici Otočca vijenac se skidao na vrlo zanimljiv način: pomoću *pinjura* (vilica).⁵⁵ U Križkamenici je zabilježena slična pojava u sklopu priprema za vjenčanje: na dan vjenčanja, ujutro, mladin brat je stavljao mladoj *vinac* na glavu vilicama, vjerujući da će tako ona biti *jaka i čvrsta kao vilica* (Nožinić, EZ FFZ NR 95).

Budući da je vijenac od pavenke bio simbol mladina posebnog statusa, vjerovalo se da će se djevojka koja ga nakon mlade stavi na glavu sljedeća udati. Zato se prigodom skidanja mladina ogavlja vijenac netom skinut s mladine glave stavljao na glavu jednoj od djeveruša.⁵⁶ Slično je vjerovanje postojalo u Čovinima te u Pazarištima, gdje je mlada bacala svoj vijenac preko glave; vjerovalo se da će se djevojka koja uhvati vijenac prva udati (Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ).

Skidanje vijenca u Donjim Pazarištima bilo je povezano s obredom blagoslova. U ponoć su mladoženjini roditelji davali blagoslov mladencima, koji bi klečali jedno nasuprot drugome. Ispred mladenaca je bio veliki kolač u obliku koluta kojeg su nakon blagoslova lomili. Prema jednom podatku u Velikoj Plani u Pazarištima, nakon skidanja ogavlja vijenac se stavljao preko slomljenog kolača i tako nosio u ložnicu za mladencima.

VJEROVANJA VEZANA UZ SVADBENI VIJENAC

Vijenac od pavenke je iznimno važan mladin ukras, pa se vjerovalo da je s njim povezana i mladina buduća sreća u braku te je stoga na njega trebalo dobro paziti. Mlada je svoj vijenac nakon svadbe čuvala, često ga je i uramljivala, što se u Križkamenici tumačilo strahom od *zla*. Vjerojatno je riječ o strahu od uroka koje je netko vijencem mogao baciti na mladu (Nožinić, EZ FFZ NR 95). Vjerojatno iz istog razloga, straha od uroka, pojedine mlade u Prozoru nisu htjele *igrat pavenku* jer su ljudi znali *svašta nevaljalog stavljat u rešeto* (Friščić et al., 1999:216). U selima podno Plješevice se vjerovalo da je oštećeno ogavlje znak loše sreće, a u Švici da se ne smije dopustiti krađa vijenca *jer ode sreća* (Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276).

U Prozoru i Čovićima zabilježena je priča o uroku bačenom na nevjestu putem vijenca: mlada nije pazila na svoj *vinac* pa je nestao iz njezine kuće. Otišla ga je potražiti i srela je ženu koja ga je uzela. Kad joj je žena vratila *vinac*, mlada ga je stavila preko ruke i ponijela kući. Neposredno nakon svadbe ruka joj se ukočila i na njoj su bili vidljivi tragovi listova s vijenca (Friščić et al., 1999:220). Očigledno je, dakle, da se u Lici vjerovalo da putem svadbenog vijenca, važnog pokazatelja mladinaog statusa, ljudi s lošim namjerama mogu mladoj nauditi.

⁵⁵ Friščić et al., 1999:219; Kräusel, IEF rkp 288; Ivančan, IEF rkp 285; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; UEA 23.

⁵⁶ Friščić et al., 1999:219-220; Kräusel, IEF rkp 288; Bonifačić Rožin, IEF rkp 276; Nožinić, EZ FFZ NR 95.

POSTUPNE PROMJENE SVADBENIH UKRASA OD PAVENKE

Kao što je postupno došlo do promjene izvornog oblika djevojačke večeri, s vremenom su se mijenjali i svadbeni ukrasi koji su se izrađivali od pavenke. Biljka pavenka se, usporedno s prihvaćanjem univerzalnog, *gradskog* tipa vjenčanja i novih rekvizita, sve manje koristila. U cijeloj je Lici mladine vijenac od pavenke istisnulo umjetno oglavlje od bijelog povošanog platna s velom. No, ta se zamjena nije dogodila naglo, već je oglavlje tijekom vremena poprimilo različite prijelazne oblike. Riječ je o kombinacijama biljke pavenke i umjetnog oglavlja.⁵⁷ Na raznim stranama Like spominje se kako je mlada na glavi nosila dva vijenca: jedan je bio od pavenke, a drugi kupovni od bijelih umjetnih cvjetića.⁵⁸ U Orovcu se preko vijenca od pavenke stavljao veo, a u Ličkom Petrovom Selu, Krasnom i Kutarevu u vijenac od pavenke su se uplitali kupovni ukrasi, odnosno umjetno cvijeće (Kräusel, IEF rkp 288; UEA 176; UEA 53; UEA 55). Oblik još bliži umjetnom oglavlju potvrđen je u Pocrnićima, gdje se kupovni vijenac oplitalo pavenkom (UEA 325). Zatim se umjetno oglavlje počelo ukrašavati tek ponekom kiticom pavenke, što je potvrđeno u Pazarištima i okolici Otočca (Grčević, ONŽO HAZU sign. NZ 21:696; Friščić et al., 1999:212). Na kraju je i ona s vremenom nestala, ali ne svugdje: u Gackoj dolini se mladino oglavlje ukrašava kiticom i danas. Zbog nedostatka podataka nemoguće je točnije utvrditi kad je vijenac od pavenke zamijenjen umjetnim oglavljem, ali se u pojedinim izvorima prijelazni oblici opisuju već u razdoblju nakon Prvoga svjetskog rata.⁵⁹

Usporedno s promjenama oglavlja, mijenja se i vrsta svadbenih kitica: kitice od pavenke se postupno zamjenjuju kiticama od ružmarina ili, rjeđe, bijelim kupovnim buketićima.⁶⁰ U Gackoj dolini i Ivčević Kosi i u kitica se mogu uočiti prijelazni oblici od buketića pavenke do umjetnih cvjetića: u umjetnu se kiticu zatakne grančica pavenke, što se u Gackoj dolini čini i danas (Friščić et al., 1999:212; Hećimović-Seselja 1985:158, 169).

PAVENKA U SVADBENIM OBIČAJIMA DANAS

Premda je uloga pavenke mnogo skromnija nego što je bila u prošlosti, posebno nakon Drugoga svjetskog rata, istraživanjem u Gackoj dolini utvrđeno je da se pavenka koristi u svadbenim običajima i danas. Umjetno oglavlje, koje danas nose mlade, redovito se obogati kiticom pavenke. I umjetna kitica se ukrasi grančicom pavenke.

⁵⁷ Taj se umjetni vijenac u okolici Perušića i u Pazarištima naziva *lozicom* (Hećimović-Seselja, 1985:157, 167; UEA 25; UEA 325).

⁵⁸ UEA 1217; Nožinić, EZ FFZ NR 95; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:157, 167; UEA 24; UEA 25; Selišek, 1996, Sem. r. - EZ FFZ; UEA 481; Tomljenović, IEF rkp 238.

⁵⁹ U Gackoj dolini se puni vijenac od pavenke počinje mijenjati od 30-tih godina, a u Pazarištima je ta preobrazba završena 50-tih godina (Friščić et al., 1999:211).

⁶⁰ Friščić et al., 1999:212; UEA 23; Barišić, 1997, Sem. r. - EZ FFZ; Hećimović-Seselja, 1985:169; Japundžić, 1935:197; Žagar, 1940:161; Maras, 1995, Sem. r. - EZ FFZ.

Vjenčić od pavenke i danas je prisutan na svadbenom barjaku, premda je znatno manji nego što je bio u prošlosti. Još se uvijek i vrata mladine kuće ukrašavaju lûkom od pavenke. Kao što su se u prošlosti kitila svadbena kola, tako se sada grančicama pavenke okite automobili u svadbenoj povorci.

Do danas su stanovnici Gacke doline svjesni simbolike pavenke te zaziru od toga da se pavenkom zakiti mlada koja nije nevena. Tomu u prilog govori jedan nedavni primjer: u doba našeg terenskog istraživanja u listopadu 1997. godine vjenčić od pavenke na barjaku mlade koja je bila u drugom stanju izazvao je negodovanje stanovnika Gacke doline (Friščić et al., 1999:210).

Još i danas mladina strana poziva na sastanak u mladinu kuću večer uoči vjenčanja. Premda je izgubio mnoge tradicijske elemente, taj se sastanak još uvijek naziva *pavenka*.⁶¹

Uporaba pavenke u svadbenim običajima do danas, makar u tragovima, te živa svijest o njezinu značenju, najbolje potvrđuju kakvo je istaknuto mjesto pavenka imala u narodnim ličkim običajima.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Među pojedinostima ovog važnog ličkog običaja naziru se stari slavenski elementi. Naime, pletenje svadbenog vijenca bio je važan običaj u raznih slavenskih naroda. *Brojne dalje potvrde za ovaj običaj mogu se lako navesti s različitih slavenskih strana. Čini se da kod Velikorusa nije poznat. Javlja se (dijelom) kod Bjelorusa, još češće kod Ukrajinaca, a naročito često kod Poljaka, s Kašubima i Pomoranima, manje kod (istočnih) Slovaka i Čeha. Kod južnih je Slavena obilno potvrđen kod jednoga dijela Hrvata (u prvom redu na velikom području Slavonije sa susjednom Vojvodinom i gornjom Podravinom uže Hrvatske, zatim daleko odavde u Lici), kod Srba do sada samo sporadično (npr. u Slavoniji, Boki Kotorskoj), nešto češće kod Bugara i do sada samo rijetko kod Makedonaca.* (Gavazzi, 1978:46-47). Zbog ovakve rasprostranjenosti običaja, Gavazzi zaključuje da je riječ o običaju koji je opstojao i u doba prije raspada slavenske zajednice.

Usporedbom pletenja vijenca u Lici i opisa običaja u drugih Slavena, uočljive su određene podudarnosti. Tako se vijenac i u drugih Slavena pleo od jedne ili dvije posebne biljke, uglavnom zimzelena. Sastanak na kojem se pleo predstavlja mladinu oproštajnu večer i održavao se obično na dan prije svadbe, najčešće u mladinoj kući, kao i u Lici. I kod drugih slavenskih naroda naziv za vijenac označava i taj sastanak: kašubski *winc*, a poljski *wienczyny* (Gavazzi, 1978:50). Kao i u Lici, i u drugih Slavena mladoj u pletenju vijenca pomažu njezine neudate prijateljice, uzimajući bilje iz sita ili rešeta. Također je taj postupak praćen pjevanjem ženskog zbora, a sadržaj pjesme je

⁶¹ Na žalost, zbog nedostatka novijih podataka, nemoguće je odrediti u kolikoj su mjeri danas sačuvani tragovi izvorne djevojačke večeri i korištenja pavenke u drugim krajevima Like.

vezan uz mladino pletenje vijenca i rastanak od najbližih. U poljskim se pjesmama tom prigodom javlja čak i ekvivalent našeg imena *Mara: Marysia*. I redosljed pjevanja je isti kao i u Lici: *najprije ocu, tada majci (ili obrnuto), zatim bratu, sestri, ostalim rodacima, katkad i jednome od sudionika svadbe - i na kraju, naravno, svagdje bezizuzetno mladoženji...* (Gavazzi, 1978:51). U opisu običaja iz Poljske ističe se kako je atmosfera sastanka tužna. Vrlo je zanimljiv šuplji kolač na tom sastanku u Ukrajini: vijenac se stavlja na kolač koji ima oblik kotača i nose ga mladim roditeljima da time blagoslove vjenčanje svoje kćeri, što se donekle podudara s opisom roditeljskog blagoslova iz Pazarišta. Prema brojnim pokazateljima običaj djevojačke večeri i pletenje *pavenke* ostatak je starog slavenskog običaja, čiji su elementi od svih hrvatskih krajeva najbolje sačuvani upravo u Lici.

PAVENKA — GIRLS FAREWELL EVENING AND WEAVING THE WEDDING WREATH

Summary

Starting point for the research of this topic is the prominent place that the plant *pavenka* has in wedding customs of Lika and its use in making the bride's wedding wreath. The author in the article analyses the appearance and preparations of bride's wedding wreath of *pavenka*, its symbolic meaning, the meaning of the term *pavenka* and *vinac*, as well as other wedding decorations made of *pavenka*. She particularly reviews the customs and participants in the girls evening, and singles out some interesting elements of customs and beliefs related to the wedding wreath. In the final part of the article she points to the changes of the basic pattern of the girls evening as well as to the gradual changes of the wedding decorations and the role of *pavenka* in wedding customs today.

Among the details of this important custom from Lika old Slavic elements could be discerned. The weaving of the wedding wreath was the important custom with different Slavic peoples. Comparing the weaving of the wreath in Lika and the description of the customs with other Slavs according to M. Gavazzi, certain correspondences are noticeable. Thus, the wreath with other Slavs as well was woven of one or two special plants mainly evergreen. The meeting at which it was woven was bride's farewell evening and was held usually the evening before the wedding, most often in the bride's house, which is the case in Lika. With other Slavs the term for the wreath meant the meeting itself; the bride is assisted in weaving the wreath by her single friends, taking the plants from sieve or coarse sieve; this procedure is also accompanied by singing of the girls quire, and the lyrics of the song is related to the bride's weaving of the wreath and the departure from her family; the sequence of the singing is the same as in Lika: first it is sung to the father, then to the mother (or vice versa), then to the brother, sister and other relatives, and in the end everywhere to the bridegroom. The appearance of a hollow cake at that meeting in Ukraine is very interesting. The wreath is put into a cake that has the shape of a wheel and it is carried to the bride's parents so that they can by it bless the wedding of their daughter, which to some extent corresponds to the description of parents' blessing in Pazarišta.

Thus, the custom of the girls farewell evening and weaving the wedding wreath from evergreen plants, according to numerous indicators is the remnant of the old Slavic custom, whose elements are best preserved in Lika out of all Croatian regions.

Translated by Snježana Ivanović

Keywords: wedding customs / wedding wreath — *pavenka* / Lika